

1 Inleiding

Het voortgezet onderwijs in Nederland is de afgelopen decennia ingrijpend veranderd. Dit is een gevolg van het gedachtegoed dat ten grondslag ligt aan het project 'Weer samen naar school' en de ontwikkeling van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). De overheid tracht hiermee te bewerkstelligen dat zoveel mogelijk leerlingen het onderwijs met een diploma afsluiten. Een gevolg van dit overheidsbeleid is dat leerlingen die voorheen naar een school voor leer- en opvoedingsmoeilijkheden (vso-lom/mlk) gingen, of naar het individueel voorbereidend beroepsonderwijs (i-vbo), nu naar het vmbo gaan.

In het vmbo krijgen de leerlingen een theoretische opleiding, een grote hoeveelheid nieuwe vakken en leerstof, waarvan men zich af kan vragen of die aansluiten bij hun vaardigheden en interesses (Harskamp, Suhre & Tjeerdema, 2000; Kemme, Wijers & Jonker, 2003; Sociaal Cultureel Planbureau, 2003; Weenink, 2003). Daarnaast krijgen de leerlingen voor de verschillende vakken ook nogal wat docenten. Men mag aannemen dat er sprake is van verschillen in de pedagogische en didactische aanpak, het tempo waarin en het niveau waarop lesgegeven wordt. Het laat zich aanzien dat deze omstandigheden voor veel leerlingen struikelblokken vormen.

Anticiperend op deze problemen is door de overheid (OC&W) in 1999 het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) ingevoerd. Hiermee beoogde men ook de leerlingen met leerproblemen in staat te stellen om het vmbo met een diploma af te ronden. Deze leerwegondersteuning vindt voornamelijk plaats in de eerste twee jaren van het vmbo en is gericht op het verminderen van de eerder ontstane leerachterstanden. We kunnen constateren dat deze hulp vooral is gericht op de leerling en dat andere onderwijsvariabelen, zoals de leerkracht, leerstof en onderwijsorganisatie (Reid, 1988) min of meer buiten beschouwing blijven. Feitelijk is de vormgeving van het lwoo dus beperkt gebleven tot hulp aan de leerling.

In dit proefschrift gaan wij nader in op de vraag of deze op de leerling gerichte ondersteuning effectief is. Hierbij worden twee ondersteuningsbenaderingen beschreven, die vervolgens in een empirisch onderzoek op effect vergeleken worden. De eerste (en ook vigerende) benadering is een op specifieke leervakken gerichte 'remedial teaching' buiten het reguliere klassenverband. De inhoud is hierbij veelal afkomstig uit de gangbare leermethoden voor groep zes tot en met groep acht van de basisschool (Henneman, Kleijnen & Smits, 2004; Kerzee, 2003; Kleijnen, 1997; Mulder, De Boom, Heyl, Klatter & Severiens, 2003). De leerstof wordt dus min of meer herhaald.

De tweede benadering bestaat uit de methode *Hulp op Maat (HoM; De Groot, Heethuis & Koekkoek, 1996)*. Deze methode beoogt het verbeteren van de reken- en taalvaardigheden én van de algemene cognitieve vaardigheden (visuele en verbale informatieverwerking). De auteurs van deze methode gaan ervan uit dat het meeste effect te verwachten valt van een gecombineerde aanpak van de algemene en specifieke leervoorwaarden.

Niet alleen de gebieden die de methoden bestrijken lopen uiteen, ook de aanpak is verschillend. *HoM* biedt de leerlingen in één pakket trainingsprogramma's gericht op de verbetering van vaardigheden om informatie te verwerken, taalvaardigheid en rekenen. De trainingsprogramma's worden op de computer aangeboden. Hierbij is het aanbod aangepast aan het niveau en aan de specifieke leerproblemen van de leerlingen. Naast een inhoudelijk en didactisch verschil tussen beide benaderingen is er ook een organisatorisch verschil. De methode *HoM* wordt niet ná, maar tijdens de reguliere lessen aangeboden en vervangt hiermee een deel van de lessen.

Er zijn echter nog geen formele evaluatiestudies naar genoemde benaderingen verricht. *HoM* is

weliswaar in een experimenteel stadium bij leerlingen met lwoo toegepast, maar tot dusver niet op effectiviteit onderzocht. Het centrale doel van dit proefschrift is het vaststellen van het effect van de methode *HoM* in vergelijking met reguliere methoden. De centrale onderzoeksvraag luidt:

Wat is, in vergelijking met de reguliere methode, het effect van de methode HoM op de leervaardigheden en de leerprestaties van leerlingen die leerwegondersteunend onderwijs in het vmbo krijgen?

Van deze centrale onderzoeksvraag worden drie subvragen afgeleid. De eerste subvraag is gericht op de directe effecten van de methode *HoM*. We gaan hierbij uit van de term 'directe effectmeting', zoals deze ook gehanteerd wordt in de interventie-evaluatieliteratuur (bijv. Rosenshine & Meister, 1994; Van den Bos, Nakken, Nicolay & Van Houten, 2007). In deze opvatting wordt met directe effectmeting het rechtstreeks effect van de methode op de getrainde variabele bedoeld. Zo wordt bijvoorbeeld het effect van de rekenoefeningen gemeten met behulp van een rekentoets, die de beheersing van de geoefende vaardigheden meet. De eerste deelvraag luidt:

Zijn bij leerlingen die lwoo ontvangen de algemeen cognitieve vaardigheden van verbale, visuele informatieverwerking en de specifieke leervaardigheden (taal en rekenen) met de methode HoM te trainen, en hoe verhouden de resultaten zich tot de Controlegroep?

Leerinterventieprogramma's beogen niet alleen de getrainde vaardigheden te versterken maar ook generalisatie naar concrete 'schoolleerprestaties' te bewerkstelligen. Dit worden 'transfer-effecten' genoemd. In deze studie verstaan we onder schoolleerprestaties de rapportcijfers en examenresultaten. Dit leidt tot de tweede deelvraag:

Wat is, in vergelijking met de reguliere benadering, het transfereffect van de methode HoM op de schoolleerprestaties van leerlingen die leerwegondersteunend onderwijs in het vmbo krijgen?

Tot slot zijn we geïnteresseerd in welke mate de leerprestaties van de leerlingen met lwoo aan het einde van het vmbo zijn te voorspellen. We gaan hierbij uit van variabelen op de gebieden van leerlingkenmerken en toegepaste interventiemethode. De leerlingkenmerken omvatten intelligentie, leerachterstanden en sociaal-emotioneel gedrag. De kwestie is, welke toegevoegde waarde de methode *HoM* hierbij heeft. De derde deelvraag die we stellen luidt:

In welke mate zijn de leerprestaties van lwoo-leerlingen te voorspellen op basis van leerlingkenmerken en de methode HoM?

Bovenstaande onderzoeksvragen hebben de indeling van dit proefschrift bepaald. Allereerst worden in hoofdstuk twee de achtergronden beschreven van problemen met leren van lwoo-leerlingen. In samenhang hiermee wordt een overzicht gepresenteerd van theorieën en behandelingsmogelijkheden op het gebied van algemeen cognitieve vaardigheden (verbale en visuele informatieverwerking) en de specifieke leervaardigheden (taal en rekenen). Vervolgens wordt in het derde hoofdstuk nagegaan welke behandelingsopties er in de methode *HoM* gekozen zijn. In het vierde hoofdstuk wordt de onderzoeksopzet besproken. Achtereenvolgens worden deelnemers, meetinstrumenten, interventie, onderzoeksprocedure en het onderzoeksdesign beschreven. In hoofdstuk vijf komen de resultaten van de effectbepalingen aan de orde. In het laatste hoofdstuk worden conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan voor de aanpassing van *Hulp op Maat* en voor verder onderzoek.